

مروری بر پژوهش‌های حسابداری اجتماعی و زیست

محیطی در ۲۵ سال گذشته

علیرضا جوادی پور^۱

چکیده

تاریخ دریافت: ۹۵/۱۲/۰۸

تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۳/۲۰

شرکت‌ها در جوامعی که فعالیت می‌کنند به دلیل استفاده از منابع کمیاب می‌بایست نسبت به فعالیت‌ها و اقداماتی که انجام می‌دهند و آثار خارجی دارد پاسخگو باشند. یکی از موضوعات مطرح در زمینه مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها پاسخگویی در قبال محیط اجتماعی پیرامون شرکت و حفظ محیط زیست می‌باشد. پژوهش حاضر به بررسی توصیفی ۲۵ سال پژوهش‌های حسابداری اجتماعی و زیست محیطی (SEA) از دیدگاه انتقادی حسابداری (CPA) می‌پردازد. این پژوهش نشان می‌دهد که دیدگاه انتقادی حسابداری، ابزاری برای ارزیابی پژوهش‌های منتشر شده در طیف گسترده‌ای از موضوعات بحث شده پیرامون حسابداری اجتماعی و زیست محیطی با استفاده از رویکردهای گوناگون انتقادی، میانه روی و مدیریتی می‌باشد. با استفاده از تجزیه و تحلیل موضوعات مقالات منتشر شده در حوزه حسابداری اجتماعی و زیست محیطی به این نتیجه رسیدیم که موضوعاتی که بیشتر بر روی آنها تمرکز شده است در حوزه موضوعاتی مانند ایجاد تصویری جدید از حسابداری اجتماعی و زیست محیطی، با ارائه بینش‌های مفیدی برای استفاده از رویکردهای مخالف، پنهانکاری و ارائه بحث‌هایی که منعکس کننده دیدگاه‌های مختلف است، می‌باشد. در این پژوهش تاکید می‌شود که پژوهش‌گران در پژوهش‌های خود در حوزه حسابداری اجتماعی نیاز به بررسی‌های اساسی و بنیادی در کار خود دارند. مساله مهم دیگر نقش تعاملی پژوهش‌گران این حوزه با یکدیگر می‌باشد (هم از نظر چگونگی انجام پژوهش‌ها و همچنین در مورد محل انتشار آنها). برای به چالش کشیدن رویه موجود، به گسترش شفاف سازی و ایجاد توازن در آموزش‌ها نیز پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: حسابداری اجتماعی، حسابداری زیست محیطی، مسئولیت اجتماعی.

طبقه‌بندی موضوعی: M14

DOI: 10.22051/ijar.2018.14351.1277

^۱ دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی، نویسنده مسئول (Alirezajavadipour@yahoo.com)

مقدمه

در گذشته سازمان‌ها را مستقل از یکدیگر تصور می‌کردند ولی امروزه آنها را مرتبط به هم می‌دانند، بدین معنا که فعالیت یکی بر دیگری و بر محیط اثر می‌گذارد. امروزه می‌دانیم حد و مرزهای تعیین شده برای سازمان‌ها ساخته بشر است و این امکان وجود دارد که هر رویدادی به تنهایی، نتایج فرای این محدودیت‌ها داشته باشد. در واقع فعالیت‌های تجاری، اجتماعی و محیطی، این حقیقت را تصدیق می‌کنند که تصمیم‌های تجاری غیر از عواقب سنتی شناخته شده، پیامدهای دیگری نیز دارند (خوش طینت، ۱۳۸۵).

شواهد تجربی نشان می‌دهد، گروه‌های مختلف در جامعه، متقاضی اطلاعات پاسخگویی زیست‌محیطی و اجتماعی هستند و نیازمند استفاده از گزارش‌های شرکت برای آگاهی از فعالیت‌های سازمان می‌باشند (ویلیامز، ۱۹۹۹). گزارشگری زیست‌محیطی و اجتماعی ابزاری برای پاسخگویی و حسابداری شرکت‌ها در قبال عملکرد خویش است. گزارش‌ها باید اطلاعات بیطرفانه‌ای فراهم کنند که به ذینفعان اجازه دهد تا برآورد قابل اطمینانی از عملکرد زیست‌محیطی و اجتماعی سازمان داشته باشند (گری، ۲۰۰۶). جونز (۲۰۱۱) معتقد است که افشای اطلاعات زیست‌محیطی و اجتماعی بخش مهمی از رویکرد ارتباطی شرکت‌ها با ذینفعانشان است. همچنین افشای داده‌های مربوط به حسابداری زیست‌محیطی و اجتماعی، بخش‌های مختلف جامعه را قادر می‌سازد، موقعیت شرکت در خصوص حفاظت از محیط زیست را درک کرده و چگونگی توجه سازمان به موضوعات زیست‌محیطی و اجتماعی را بررسی کنند. چو و همکاران (۲۰۱۲) نیز معتقدند، افشای اطلاعات زیست‌محیطی و اجتماعی شرکت ابزاری برای مدیریت جهت کاهش فشارهای سیاسی و اجتماعی است.

۲۵ سال گذشته دوره‌ای است که در آن حسابداری سهم بالقوه‌ای در مسایل جهانی اجتماعی و زیست‌محیطی، چه مثبت و چه منفی داشته است. در حالی که بسیاری از مردم اینطور استدلال می‌کنند که در طول ۲۵ سال گذشته بسیاری از طرح‌های مثبت در سطح جهان در ارتباط با مسایل اجتماعی و زیست‌محیطی بوجود آمده است، اما شمار رو به افزایش آوارگان، بی‌عدالتی‌های اجتماعی و شغلی، خشونت‌های شهری و یا دسترسی نداشتن به شرایط مطلوب عمومی در بعد اجتماعی و از سوی دیگر شتاب انقراض گونه‌های جانوری، تغییر آب و هوا، جنگل‌زدایی، بیابان‌زایی، آلودگی آب‌ها و زمین‌ها و افزایش جمعیت در بعد زیست‌محیطی

نشان می‌دهد شرایط نگران‌کننده‌تر از قبل شده است. فهرست این شرایط نامطلوب بیشتر از موارد نامبرده است و هر روزه به آن افزوده می‌شود (دی گان، ۲۰۱۶).

در مقاله حاضر مقالات منتشر شده در حوزه حسابداری اجتماعی و زیست محیطی در ۲۵ سال گذشته که به صورت انتقادی مطرح شده‌اند، از منظر موضوع و محتوا مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که موضوعات عمده مورد بحث در مقالات عبارت‌اند از: ارائه تصویر جدید از حسابداری اجتماعی و زیست محیطی، بررسی حسابداری سنتی و میزان مناسب بودن آن برای پیشبرد مسائل اجتماعی و زیست محیطی و پژوهش‌های مثبت برای توضیح و شناسایی انگیزه برای ارائه گزارش‌های اجتماعی و زیست محیطی.

حسابداری اجتماعی و زیست محیطی چیست؟

به طور کلی، حسابداری اجتماعی و زیست محیطی را می‌توان فرایند آماده سازی و ضبط اطلاعات برای استفاده کنندگان از صورت‌های مالی (در داخل و خارج از سازمان) در مورد تأثیر فعالیت‌های یک سازمان بر جوامع و محیط زیست (در گذشته، حال و آینده) تعریف کرد. یکی دیگر از تعاریف ارائه شده تعریف گری و لافلین (۲۰۱۲) است که معمولاً در مباحث حسابداری دولتی (و به طور کلی بیشتر در حسابداری اجتماعی) استفاده می‌شود:

"حسابداری اجتماعی با این موضوع مرتبط است که چگونه انجام فعالیت‌های اجتماعی و زیست محیطی (که ممکن است نگران‌کننده باشد یا نه) توسط عناصر مختلف یک جامعه می‌تواند بیان شود. بنابراین فرآیند حسابداری اجتماعی مربوط به پاسخگویی به مسایل غیر مالی است که ممکن است در حیطه وظایف اجتماعی شرکت ایجاد شوند. تجزیه و تحلیل چنین حساب‌هایی و یا فقدان آنها این مساله اساسی را مطرح می‌کند که پاسخگویی اجتماعی می‌تواند تا حد زیادی با مسایل اقتصادی مرتبط باشد و اولویت بندی و رابطه مسایل اجتماعی و زیست محیطی چیست؟"

رابطه حسابداری اجتماعی و زیست محیطی با مسئولیت پاسخگویی^۱

موضوعات اساسی در ادبیات حسابداری اجتماعی و زیست محیطی بحث پاسخگویی و به طور خاص گسترش سطح پاسخگویی سازمان‌ها است به طوری که برای سهامداران حداقل توان تصمیم‌گیری آگاهانه در جهت حمایت از سازمان ایجاد شود. به نظر می‌رسد نظریات در عمل

برای افزایش پاسخگویی در سازمان‌ها چندان موثر نبوده است، در نتیجه باید برای وضع قوانین برای افزایش پاسخگویی گسترده‌تر تلاش شود. در رابطه با موضوع قانون بر خلاف اقدامات مربوط به توسعه پایدار یا حسابداری اجتماعی گزارش‌های مالی به شدت کنترل می‌شوند (برای حفاظت از منافع صاحبان سرمایه و ایجاد اعتماد در جامعه نسبت به بازارهای سرمایه)، در حالی که حسابداری اجتماعی عمدتاً یک فعالیت داوطلبانه است و این واقعیت وجود دارد که مسائل آن مربوط به همه ذینفعان (فعلی و آیندگان) است، اما با این حال به طور فزاینده‌ای شاهد آسیب‌های زیست محیطی و بی‌عدالتی‌های گسترده اجتماعی در بسیاری از جوامع هستیم. از طرفی دولت‌ها نیز قریب به اتفاق بر این باور هستند که حسابداری اجتماعی باید داوطلبانه و توسط نیروهای بازار با انگیزه‌های شخصی در گزارشات مربوطه در سازمان‌ها اجرا شوند (دی‌گان و همکاران، ۲۰۱۴).

می‌توان گفت تصویر سازی از حسابداری اجتماعی، در عمل در ۲۵ سال گذشته افزایش یافته است. با وجود گذشت زمان کیفیت برخی استدلال‌ها در این زمینه نیز تا حد زیادی بهبود یافته است و سطح پاسخگویی نیز بهبود یافته است. علاوه بر این، با وجود اهمیت و ضرورت موضوع (چنانچه این رویکرد منجر به افزایش پاسخگویی به شکلی اساسی گردد) نمی‌توان آن را نادیده گرفت، اگر چه حسابداری به روش اجتماعی و زیست محیطی عمدتاً فعالیتی داوطلبانه در نظر گرفته می‌شود که با تمایل خود صاحبان کسب و کار اجرایی می‌شود. در واقع حرکت به سمت پاسخگویی بیشتر و درخواست ذینفعان اطلاعات مالی نسبت به اطلاعات مربوط به مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها باعث شده تا گزارشگری مالی به سمت اندازه‌گیری و افشا بیشتر مخارج و فعالیت‌های انجام شده توسط شرکت در این زمینه پیش برود.

مروری کلی بر پژوهش‌های انجام شده در حوزه حسابداری اجتماعی و

زیست محیطی

پژوهش‌های حسابداری اجتماعی و زیست محیطی می‌تواند به اشکال مختلفی انجام شود، ممکن است برخی از آنها به وضوح از مفاهیم مربوط به تعریف حسابداری اجتماعی که قبلاً ارائه شده است، برگرفته شده باشند. پژوهش‌های حسابداری اجتماعی شامل موارد زیر می‌باشد (دی‌گان، ۲۰۱۶):

- توصیف و یا ارزیابی گزارش عملکردهای اجتماعی و زیست محیطی،

- خواسته‌های ذینفعان و یا واکنش آنها (از جمله واکنش بازار) به تجزیه و تحلیل گزارش‌های حسابداری اجتماعی،
- تحولات صورت گرفته در این حوزه و ارائه نظریات برای توضیح اینکه چرا حسابداری اجتماعی انجام شده است، و یا نظریاتی که توضیح دهد چرا حسابداری اجتماعی باید انجام شود و یا نباید انجام شود،
- نقش بالقوه حسابداری در ایجاد تغییرات مثبت اجتماعی و زیست‌محیطی،
- شرح روش‌های جایگزین و یا مدل‌های نوین برای حسابداری اجتماعی (که ما آن را تصویر جدید نامیده‌ایم (دی‌گان، ۲۰۱۶))،
- نقد اصول حسابداری سنتی در شرایط مناسب یا نامناسب برای پیشبرد مسائل اجتماعی و زیست‌محیطی،
- نقش آموزش و پرورش در پیشبرد آگاهی از اثرات اجتماعی و زیست‌محیطی به عنوان بخشی از تصمیم‌گیری‌های کسب و کار،
- نقش قانون‌گذاری در جنبه‌های مختلف حسابداری اجتماعی و همچنین توضیحات نظری برای وجود یا عدم وجود قوانین مربوطه،
- تجزیه و تحلیل سرمایه‌گذاری در مسئولیت اجتماعی و رتبه‌بندی سازمان‌ها بر اساس آن،
- نگرش حسابداران به رد و یا پذیرش حسابداری اجتماعی و زیست‌محیطی،
- ارزیابی طرح‌های دولتی، مانند طرح‌های مربوط به مالیات بر اساس میزان انتشار گاز کربن (ETS)^۲، به عنوان وسیله‌ای برای کاهش اثرات زیست‌محیطی کسب و کارها و ممیزی‌های اجتماعی.

بررسی تاریخیچه مقالات منتشر شده در حوزه حسابداری اجتماعی و زیست

محیطی

بین سال‌های ۱۹۹۰ و ۱۹۹۴ تنها یک مقاله (فریدمن و جاگی، ۱۹۹۲) در حوزه پژوهش‌های حسابداری اجتماعی وجود دارد. یکی از دلایل این مساله می‌تواند این باشد که گزارش‌های

زیست‌محیطی در سال‌های اولیه دهه ۱۹۹۰ رایج نبوده است، بنابراین یک فقدان کلی برای تجزیه و تحلیل پژوهش‌های حسابداری اجتماعی وجود داشته است. نسبت به دوره پنج ساله اول در دوره‌های بعدی بین سال‌های ۱۹۹۵ و ۱۹۹۹، رشد قابل توجهی در مقالات حوزه حسابداری اجتماعی که با رویکرد انتقادی انجام شده است، وجود دارد. پانزده مقاله در این دوره منتشر شده است. در سال ۱۹۹۶، چهار مقاله در این حوزه منتشر شده است که یکی از آنها به مرور کلی چگونگی محاسبه هزینه آلودگی از دیدگاه حسابداری مالی سنتی می‌پردازد (وابسگانز و سانفورد، ۱۹۹۶)، سه مقاله دیگر توسط گیسون، لیمن و میلن در مورد نقد تولید سرب توسط شرکت‌های بزرگ می‌باشد. سال ۱۹۹۸، شامل ۷ مقاله در مورد مسایل طبیعی و اجتماعی و لزوم حسابرسی آنها توسط قانون ایالات متحده می‌باشد. (دی گان، ۲۰۱۶).

در دوره پنج سال سوم و چهارم، یعنی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۹، ۲۲ مقاله در حوزه حسابداری اجتماعی منتشر شده است، در این مقالات اشاره به موضوع خاصی نشده است و موضوعات برجسته‌ای برای این پژوهش‌ها وجود ندارد. در نهایت دوره پنج ساله آخر، یعنی بین سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۴، تعداد مقالات منتشر شده در زمینه حسابداری اجتماعی در حوزه انتقادی افزایش چشمگیری داشته است، ۲۴ مقاله در این دوره پنج ساله منتشر شده است. این افزایش می‌تواند مربوط به دو بعد باشد. نخستین مساله ویژه مربوط به حسابداری حقوق بشر است که ۷ مقاله در مورد آن نگاشته شده است. مساله ویژه دوم در این دوره زمانی حسابداری زیست‌محیطی می‌باشد که در این حوزه نیز هفت مقاله منتشر شده است (همان منبع).

با توجه به مطالب فوق می‌توان نتیجه گرفت که به افزایش توجه شرکت‌ها و جوامع نسبت به موضوعاتی همچون مسئولیت اجتماعی و زیست‌محیطی و مطرح شدن مسئولیت پاسخگویی به عنوان یکی از ارکان بقای شرکت‌ها، بستر مناسب برای پژوهش در این زمینه فراهم شده و شاهد افزایش مقالات منتشر شده در این زمینه هستیم.

مبانی فلسفی پژوهش‌ها

در ارائه یک دید کلی گسترده از مبانی فلسفی نویسندگان مختلف حوزه حسابداری اجتماعی در حوزه انتقادی، از روش طبقه‌بندی ارائه شده توسط گری و کولیزون (۲۰۰۲) استفاده شده

است. بدین منظور از سه گروه برای طبقه بندی ادبیات حسابداری اجتماعی استفاده شده است که عبارتند از: ادبیات انتقادی، ادبیات مدیریتی و ادبیات میانه رو (گری و کولیزون، ۲۰۰۲).

ادبیات انتقادی سوالات متقاعد کننده بسیاری در مورد جوهره موفقیت سازمانی و اقتصادی، ساختارها و آرمان‌های فعلی و در نتیجه، مشروعیت از دیدگاه حسابداران را مطرح می‌کند. چنین دیدگاهی به دنبال پاسخ به این سوال است که: "حسابداران در مورد محیط زیست چه می‌دانند؟". آنها معمولاً این دیدگاه را دارند که این دانش در واقع مورد نیاز حسابداران نیست یا حداقل برای حسابداران در حال حاضر چنین نیازی تشخیص داده نشده است (دی‌گان، ۲۰۱۶).

در مقابل **ادبیات مدیریتی** نمایش بلامنازع مدیر یک شرکت است و تا حد زیادی بی‌هیچ حرفی، شرایط مالی فعلی سازمانی و حسابداری را می‌پذیرد. در این زمینه، مانند حسابداری زیست‌محیطی، خیلی از آموزش‌های حسابداری اساساً در جهت محافظه‌کاری و حمایت حسابداران از منافع مدیران و اقداماتی است که در حال حاضر انجام می‌دهند. دسته سوم مربوط به مقالاتی است که رویکردی بینابین را مد نظر قرار می‌دهند که رویکردی میانه رو می‌باشد (همان منبع).

با استفاده از طبقه بندی فوق که به شکلی ساده در بالا ارائه شده است، اگر چه انتظار می‌رفت اغلب مقالات منتشر شده در گروه ادبیات انتقادی قرار گیرند، اما اکثر مقالات منتشر شده در زمینه حسابداری اجتماعی در رویکرد انتقادی در واقع به رویکرد اعتدال‌گرایی (میانه روی) تمایل دارند (همان منبع).

تحلیل موضوعی پژوهش‌های حسابداری اجتماعی و زیست محیطی

نگاره ۱ مرور کلی از موضوعات تحت پوشش مقالات حسابداری اجتماعی را ارائه می‌کند:

نگاره (۱): موضوعات چاپ شده در زمینه حسابداری اجتماعی و زیست محیطی

تعداد مقالات چاپ شده	موضوع
۲۲	ارائه تصویر جدید از حسابداری اجتماعی و زیست محیطی
۱۰	بررسی حسابداری سنتی و میزان مناسب بودن آن برای پیشبرد مسائل اجتماعی و زیست محیطی
۸	پژوهش‌های مثبت برای توضیح و شناسایی انگیزه برای ارائه گزارش‌های اجتماعی و زیست محیطی
۶	توضیح و یا ارزیابی گزارشگری‌های اجتماعی و زیست محیطی
۵	نقش بالقوه حسابداران و حسابداری در ایجاد تغییرات مثبت زیست محیطی و اجتماعی
۳	تحولات رویکردها و تئوری‌ها برای توضیح اینکه چرا حسابداری اجتماعی و زیست - محیطی انجام شده است، و یا برای توضیح آنکه که چرا باید یا نباید انجام شود
۲	ارزیابی طرح‌های دولتی به عنوان وسیله‌ای برای کاهش اثرات مخرب زیست محیطی کسب و کارها
۲	نگرش حسابداران به حسابداری اجتماعی و زیست محیطی
۴	سایر
۶۲	جمع

لازم به ذکر است که مقالاتی که در دسته سایر طبقه بندی شده اند به موضوعاتی از قبیل پژوهش‌های اثباتی درباره رابطه عملکرد اقتصادی و عملکرد زیست محیطی، نقش آموزش و پرورش در پیشبرد آگاهی از اثرات اجتماعی و زیست محیطی ایجاد شده توسط سازمان‌ها، بحث‌های قانون‌گذاری جنبه‌های مختلف حسابداری اجتماعی و زیست محیطی و ارائه توضیحات مربوط به وجود و یا عدم وجود قوانین مربوطه و تجزیه و تحلیل سرمایه گذاری‌های انجام شده در حوزه مسئولیت اجتماعی و سازمان‌های رتبه بندی مسئولیت اجتماعی می‌پردازند. در ادامه پژوهش موضوعات مطرح شده در نگاره فوق به تفصیل مورد بررسی قرار می‌گیرد.

تحلیل موضوعی مقالات منتشر شده در حوزه حسابداری اجتماعی و زیست

محیطی

۱. ارائه تصویر جدید از حسابداری اجتماعی و زیست محیطی

همانطور که در نگاره ۱ نشان داده شده است، بیشترین تعداد مقالات در حوزه حسابداری اجتماعی و زیست‌محیطی به ایجاد تصویر جدید از حسابداری اجتماعی و زیست‌محیطی پرداخته‌اند. اصطلاح تصورات جدید در حقیقت به معنای نشان دادن روش‌های جدید (مختلف) برای مسائل اثرات اجتماعی و زیست‌محیطی توسط نویسندگان است و این روش‌های جدید می‌توانند نزدیک به روش‌های حسابداری کار کنند، روش‌ها نشان دهنده تغییرات عمده در عمل هستند که می‌تواند به محدوده مورد نظر اشاره کند (گری و همکاران، ۲۰۱۲).

یکی از اولین مقالات در حوزه انتقادی که منعکس کننده تصورات جدید بود توسط ساتون و آرنولد (۱۹۹۸) ارائه شده است. این مقاله نشان می‌دهد چگونه افشای اطلاعات توسط نهادهای بخش خصوصی، در مورد مسایل مختلف اجتماعی و زیست‌محیطی می‌تواند به بهبود عملکرد اجتماعی منجر گردد.

یکی دیگر از مقالات حوزه انتقادی که راهکارهای جدیدی برای استفاده از شیوه‌های حسابداری مالی سنتی ارائه می‌دهد پژوهش گرینل و هانت (۲۰۰۲) است. آنها یک راهکار جدید برای حسابداری کاربری در بحث پتانسیل ایجاد آلودگی پیشنهاد دادند. آنها پیشنهاد کردند که مجوزهای اجرایی باید به عنوان بدهی و نه به عنوان بخشی از حقوق صاحبان سهام در نظر گرفته شود. برکین و همکاران (۲۰۰۵) به بحث در مورد نقش تکامل فرهنگی آگاهانه در حرفه حسابداری و چگونگی تغییر هسته مرکزی حسابداری بدین طریق پرداختند. براون (۲۰۰۹) بحث روشنگرانه‌ای ارائه می‌کند که بر مباحث حسابداری و نقش آنها بر توسعه پایدار برای مقاصد مشخص تمرکز دارد. کوپر، کولسون و تیلور (۲۰۱۱) در رابطه با نیاز به شکل جدیدی از حسابداری بیان می‌کند که یکی از راه‌های کمک به حل این بی‌عدالتی ایجاد شکل جدیدی از حسابداری با تکیه بر بهداشت و ایمنی افراد است. همچنین استرس ناشی از هر گونه تغییر اساسی که به کارمندان وارد می‌آید، نیاز به تغییرات اساسی در جوامع سازمان یافته دارد.

دو مقاله دیگر مرتبط به تصورات جدید توسط جوزف (۲۰۱۲) و ساراواناموت و لیمن (۲۰۱۳) ارائه شده‌اند. جوزف (۲۰۱۲) بر حمایت از فضائل از منظر ارائه گزارش‌های پایدار تاکید دارد در حالی که ساراواناموت و لیمن (۲۰۱۳) به ارائه دیدگاه‌های خود از طریق تجزیه و تحلیل شکل جدید از حسابداری پرداخته‌اند، آنها از ماتریس ریسک استفاده کرده‌اند که در آن تصمیم‌گیرندگان به در نظر گرفتن عوامل مختلفی فراتر از عوامل مالی، برای انتخاب‌های مختلف

عملیاتی و شفاف سازی نقش عوامل در تصمیم گیری خود، نیاز دارند. تا به امروز به نظر می رسد اثرات این پژوهش در عمل حداقل در میان موارد مورد مطالعه بهترین نمونه بوده است (دی گان، ۲۰۱۶).

۲. بررسی حسابداری سنتی و میزان مناسب بودن آن برای پیشبرد مسائل اجتماعی و زیست-محیطی

در سال ۱۹۹۶، ۴ مقاله در زمینه بررسی حسابداری سنتی ارائه شده است. مقاله وامبسگانز و سانفورد (۱۹۹۶) توضیح می دهد که چگونه حسابداری هزینه های آلودگی را گزارش می دهد و همچنین چگونه ارزش های مختلف بازار تحت تأثیر میزان انتشار آلودگی قرار دارند. گیسون (۱۹۹۶) بیان می کند که شرایط بد اقتصادی باعث می شود بیشتر از زمانی که شرایط اقتصادی خوب است به محیط زیست بی تفاوت باشیم. همچنین به دلیل بسیاری از ملاحظات مجوزها بدون در نظر گرفتن هزینه های اقتصادی آلودگی صادر می شوند. حتی پرداخت هزینه آلودگی منعکس کننده پرداخت هزینه برای اجازه آلوده سازی محیط زیست است.

تورنتون (۲۰۱۳) به موضوع حسابداری برای محیط زیست پرداخته است. در این مقاله، تورنتون به دنبال نشان دادن بسیاری از مسائلی است که ممکن است در آینده ایجاد گردد در صورتی که ما همچنان به استفاده از روش های سنتی حسابداری ادامه داده و به اثرات اجتماعی و زیست محیطی سازمان ها بی توجه باشیم.

۳. پژوهش های مثبت برای توضیح و شناسایی انگیزه برای ارائه گزارش های اجتماعی و زیست محیطی

به طور کلی، پژوهش های مرتبط با شناسایی انگیزه گزارشگری اجتماعی با تحلیل محتوای گزارش ها انجام می شود و در تلاش برای توضیح تغییرات گزارش ها در ارتباط با تغییر در رویدادهای خارجی است. به طور معمول، این شکل از پژوهش ها دارای تعامل کم و یا عملاً بدون تعامل با ساختارهای اجتماعی موجود و یا موسسات هستند (دی گان، ۲۰۱۶).

بور و فریدمن (۲۰۰۱) به تحلیل محتوای گزارش ها از طریق بررسی عواملی مانند عوامل تاریخی، جغرافیا، سیستم های سیاسی، ارزش های زیست محیطی، قانون های زیست محیطی، کسب و کار و حرفه حسابداری پرداخته و تفاوت میان گزارش های شرکت های آمریکایی و

شرکت‌های کانادایی را توضیح دادند. این پژوهش در حوزه حسابداری اجتماعی نسبتاً منحصر به فرد است. اسلام و مکفایل (۲۰۱۱) به بررسی استانداردهای تصویب شده حقوق بشر سازمان ملل در شرکت‌های چند ملیتی شرکت‌های بزرگ و خرده فروشی‌ها پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که گفتمان مربوط به حقوق بشر راه خود را در ارائه گزارش‌های داوطلبانه توسط تولیدکنندگان پوشاک چند ملیتی پیدا کرده است. با این حال مساله عینیت مانند گزارشگری سوال برانگیز است و به نظر می‌رسد برای حمایت از منافع مالی از سازمان‌ها باشد.

۴. توضیح و یا ارزیابی گزارشگری‌های اجتماعی و زیست‌محیطی

حوزه چهارم مورد علاقه در مقالات حسابداری اجتماعی شرح و یا ارزیابی عملکرد گزارش‌های اجتماعی و زیست‌محیطی می‌باشد.

بور (۲۰۰۱) به بررسی تأثیر توافقتنامه تجارت آزاد آمریکای شمالی (نفتا) و اثرات زیست‌محیطی آن پرداخته است. در این توافق‌نامه پاسخگویی شرکت‌های آمریکایی و کانادایی به مسایل زیست‌محیطی واکنش نشان داده شده است. تعدادی از نگرانی‌هایی که نفتا ممکن است بر محیط زیست اثر منفی داشته باشد به خصوص با توجه به عملکرد ضعیف زیست‌محیطی تعدادی از کارخانه‌های مکزیک‌ای مطرح شده است. به دلیل نگرانی در مورد چگونگی عملکرد نفتا، فشارهای بیشتری برای پرداختن به مسایل زیست‌محیطی ناشی از توافق نفتا بر مسولان وارد گردید. همانطور که انتظار می‌رود پاسخگویی در رابطه با مسائل زیست‌محیطی مرتبط به نفتا نشان می‌دهد که آنها در گزارش‌های خود تقریباً سکوت اختیار کرده‌اند و در نتیجه عدم پاسخگویی وجود دارد.

فریدمن و همکاران (۲۰۰۸) به بررسی کلی پاسخگویی دولت آمریکا^۳ (GAO) در مورد گزارشات زیست‌محیطی شرکت‌های بزرگ پرداختند. مشابه با سایر پژوهش‌ها، آنها دریافتند که کفایت درک الزامات گزارشات زیست‌محیطی به طور قابل توجهی متنوع است. بنابراین، پژوهش‌ها نشان می‌دهد که عملکرد گزارش‌های اجتماعی و زیست‌محیطی ضعیف است. با وجود مسایلی از جمله مسئولیت اجتماعی، توسعه پایدار، طرح‌های جایزه به گزارش‌دهندگان و حمایت از ارتقا گزارشگری همچنان گزارش عملکردهای اجتماعی و زیست‌محیطی وضعیت مناسبی ندارند.

۵. نقش بالقوه حسابداران و حسابداری در ایجاد تغییرات مثبت زیست‌محیطی و اجتماعی

گری و همکاران (۱۹۹۵) در مقاله تجربی خود نشان می‌دهند که بطور کلی خوشبینی اولیه برای پتانسیل حسابداران در حوزه حسابداری اجتماعی وجود دارد که نشان می‌دهد پاسخگویی می‌تواند بهبود یابد و این شیوه‌های جدید در حسابداری می‌تواند نشان‌دهنده تشویق برای تغییر در آینده باشد. نگرانی‌های کوپر (۱۹۹۲) از این است که حسابداری زیست‌محیطی ممکن است به دلیل مسایل درون‌سازمانی و تسلط سرمایه‌داری نتواند در ایجاد اصلاحات موفق باشد اگر چه برای فعالیت‌های زیست‌محیطی و اجتماعی این اقدامات اصلاحی ضروری است.

لارینگا و همکاران (۲۰۰۱) به بررسی اجرای حسابداری زیست‌محیطی و تأثیر آن بر تغییرات سازمانی بین سال‌های ۱۹۹۲ و ۱۹۹۴ پرداختند. آنها دریافتند که تغییر سازمانی با هدف ارائه راهنمایی برای ایجاد فرآیند سازمان‌های سبز و یا توضیح نظری در مورد چگونگی این تغییر ممکن است بوجود آمده باشد. نویسندگان دو روش اکتشافی برای درک فرآیند پیچیده سازمانی شناسایی کردند که یکی تغییر سازمانی و دیگری تصاحب نهادی می‌باشد. با توجه به نظر نویسندگان، این ایده ناشی از تصاحب نهادی است (لارینگا و همکاران، ۲۰۰۱). پژوهش دیگر در این حوزه عبارت است از پژوهش بال (۲۰۰۷) که بیان می‌کند نقش حسابداری اجتماعی احتمالاً بخشی از مجموعه‌ای از تاکتیک‌های مورد استفاده کارکنان در تلاش برای ایجاد یک پاسخ سازمانی به مسائل زیست‌محیطی می‌باشد. او نشان می‌دهد که حسابداری اجتماعی را می‌توان به عنوان شکلی از فعالیت در محل کار در نظر گرفت.

۶. تحولات رویکردها و تئوری‌ها برای توضیح اینکه چرا حسابداری اجتماعی انجام شده است و یا برای توضیح آنکه چرا باید یا نباید انجام شود:

اسپنس و همکاران (۲۰۱۰) نظریه‌های محبوبي که در پژوهش‌های حسابداری اجتماعی کاربرد دارند و به ویژه برای استفاده از نظریه مشروعیت حیاتی هستند، را شناسایی کردند. آنها به نظریه مشروعیت توجه ویژه‌ای داشتند. این نظریه اغلب در پژوهش‌های حسابداری اجتماعی استفاده می‌شود و در دیگر ادبیات پژوهش نیز توسعه یافته است. آنها همچنین، در راستای نظرات تعدادی از منتقدان، متغیر جامعه را در مطالعات تئوری مشروعیت یک ساختار نظری و نه یک مفهوم پیش پا افتاده معرفی کردند (اسپنس و همکاران، ۲۰۱۰).

گری و همکاران (۲۰۱۲) اینطور اظهار داشتند که تئوری حسابداری اثباتی ترویج یک دیدگاه اخلاقی از بین رفته در جهان است. به دلیل فرضیات ساده آن (مدیران علاقه‌مند به حداکثر رساندن ثروت) و به دلیل آن که به طور کلی تنها از سه فرض استفاده می‌کند (فرضیه بدهی، فرضیه پاداش و فرضیه هزینه‌های سیاسی) دیگر عوامل احتمالی، از جمله کسانی که از طریق استقلال نهادی و یا سایر ملاحظات مطرح می‌شوند را نادیده می‌گیرد. بنابراین آنها بیان داشتند که در پژوهش‌های حسابداری اثباتی نیاز است تا عوامل دیگری، مانند مکان‌های اجتماعی، روابط و همچنین تنوع هنجاری در نظر گرفته شود که در هم گره خوردن تمام این عوامل موضوع را پیچیده تر می‌کند (گری و همکاران (۲۰۱۲)).

۷. سایر موضوعات مطرح شده در پژوهش‌های حسابداری اجتماعی و زیست‌محیطی

به غیر از موضوعات پژوهشی که در بالا مورد بحث قرار گرفتند، تعدادی از مسائل دیگر نیز وجود دارد که در پژوهش‌های حسابداری اجتماعی به آنها پرداخته شده است. برای مثال می‌توان طرح‌های دولتی برای مقابله با تغییرات آب و هوایی را که توسط اندرو و کایدونیز و اندرو مورد بحث قرار گرفتند را در نظر گرفت. این مسائل اغلب مرتبط با استفاده از طرح‌های تجاری یا مالیات بر اساس میزان انتشار گاز دی اکسید کربن می‌باشند (دی گان، ۲۰۱۶).

یکی دیگر از حوزه‌های مطرح شده پژوهش‌هایی هستند که به دنبال بررسی روابط بین عملکرد اقتصادی و عملکرد زیست‌محیطی می‌باشند. مقاله فریدمن و جاگی (۱۹۹۲) یکی از مقالات پر کاربرد در این حوزه در ادبیات حسابداری اجتماعی می‌باشد. این مقاله به بررسی آماری ارتباط بین آلودگی و عملکرد اقتصادی (از جمله حقوق صاحبان سهام و بازگشت دارایی) در بلندمدت در شرکت‌های فعال در حوزه صنعت کاغذ و خمیر کاغذ می‌پردازد. نتایج حاصل از این مقاله بر اساس انتظارات به روز شده است و بیان شده است که ممکن است به علت استفاده شرکت‌ها از فن آوری‌های جدید و کاهش آلودگی در بلندمدت این رابطه منفی باشد (همان منبع).

جمع‌بندی پژوهش‌های انجام شده در حوزه حسابداری اجتماعی و

زیست‌محیطی

در این پژوهش آثاری از تعدادی از نویسندگان که نه تنها در حوزه روش‌های حسابداری محققین برجسته‌ای هستند بلکه منافع اعضای جامعه را در اولویت کارهای خود می‌دانند مطرح گردید. تفکر حسابداری گفتگو محور (براون، ۲۰۰۹) موارد زیادی برای ارائه دارد. تعداد مقالاتی که جنبه انتقادی داشته‌اند برای کار ما مهم‌تر از توجه به مبانی سیاسی و ماهیتی در ساختارهای موجود و نهادها بوده است و شیوه ما نیز نیاز به بررسی انتقادی پایه‌های سیاسی و ماهیتی دارد (گری، ۱۹۹۸). موضوع دیگری که در سال‌های اخیر آشکار شده است حوزه‌هایی از حسابداری اجتماعی است که پژوهش‌گران شروع به پژوهش در مورد جذب منافع و بازارهای سرمایه کرده‌اند، در حالی که بسیاری از آنها پیش از این توجهی به ارتباط میان مسایل زیست‌محیطی و یا مسائل اجتماعی با حسابداری نداشته‌اند. همچنین مسائلی مانند ارتباط ارزش گزارش فعالیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی، تقاضاهای سهامداران و مسایلی از این دست برای پژوهش‌گران حسابداری اجتماعی مسلماً از اهمیت بیشتری برخوردار است و نباید از این مسایل بنیادی دور شد (همان منبع).

موضوعی که نیازمند توجه بیشتری در پژوهش‌های حسابداری اجتماعی در حوزه انتقادی می‌باشد، نقش آموزش در ایجاد تغییر است. متأسفانه، این واقعیت دارد که اکثر برنامه‌های آموزش حسابداری در سراسر جهان در طی ۲۵ سال گذشته تنها بر عملکرد مالی و اقدامات مربوطه تأکید داشته‌اند و نقش حسابداری در مسایل اجتماعی و مشکلات زیست‌محیطی را نادیده گرفته و به آنها نپرداخته‌اند. مسلماً، نقش حسابداری در جامعه و اهمیت ملاحظات و اخلاق اجتماعی و زیست‌محیطی گسترده‌تر از یک برنامه درسی کوتاه‌مدت است که می‌تواند با گنجانیدن یک برنامه آموزشی آغاز شود. مدرسان حسابداری در جامعه از طریق تأثیر بر دانش‌آموزان رشته حسابداری بسیار تأثیر گذار هستند (همان منبع).

نتیجه‌گیری

با توجه به موارد مطرح شده می‌توان نتیجه گرفت که که برخی از مشکلات اجتماعی و زیست‌محیطی بسیار جدی وجود دارند که نیازمند واکنش هستند. در حالی که بسیاری از محققین فکر می‌کنند که حسابداری اجتماعی و زیست‌محیطی می‌تواند پاسخگویی شرکت‌ها

را افزایش دهد و مناطق مختلف عملیاتی برجسته را که نیاز به بهبود دارد ارتقا بخشد، واقعیت این است که گزارش‌دهی و پاسخگویی در طول ۲۵ سال گذشته بهبود نیافته است. می‌توان گفت معمولاً پژوهش انجام شده در حوزه حسابداری اجتماعی به عنوان ابزاری برای تقویت کسب و کار و رویکردها و فلسفه‌ها استفاده شده‌اند و سازمان‌هایی که قدرت تغییر در روش‌های حسابداری را دارند مانند استانداردهای مالی و گزارشگری بین‌المللی، توجه اندکی به این حوزه از پژوهش‌ها داشته‌اند.

پی‌نوشت

- ۱ Accountability
 ۲ Emission Trading System
 ۳ Government Accountability Office

منابع

- Andrew, J. , & Cortese, C. (2013). Free market environmentalism and the neoliberal project: the case of the climate disclosure standards board. *Critical Perspectives on Accounting* 397–408,
- Ball, A. (2007). Environmental accounting as workplace activism. *Critical Perspectives on Accounting*, 18, 759–778
- Ball, A. , & Craig, R. (2010). Using neo-institutionalism to advance social and environmental accounting. *Critical Perspectives on Accounting*, 21, 283–293.
- Birkin, F. , Edwards, P. , & Woodward, D. (2005). Accounting's contribution to a conscious cultural evolution: an end to sustainable development. *Critical Perspectives on Accounting*, 16, 185–208.
- Brown, J. (2009). Democracy, sustainability and dialogic accounting technologies: taking pluralism seriously. *Critical Perspectives on Accounting*, 20, 313–342.
- Buhr, N. (2001). Corporate silence: environmental disclosure and the North American Free Trade Agreement. *Critical Perspectives on Accounting*, 12, 405–421.
- Buhr, N. , & Freedman, M. (2001). Culture: institutional factors and differences in environmental disclosure between Canada and the United States. *Critical Perspectives on Accounting*, 12, 293–322.
- Cho, CH. H. , Guidry, R. P. , Hageman, A. M. & Patten, D. M. (2012). Do actions speak louder than words? An empirical investigation of corporate environmental reputation. *Accounting, Organizations and Society*, 37, 14–25.
- Cooper, C. (1992). The none and nom of accounting for (m) other nature. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 5 (3) , 16–39
- Cooper, C. , Coulson, A. , & Taylor, P. (2011). Accounting for human rights: doxic health and safety practices—the accounting lesson from ICL. *Critical Perspectives on Accounting*, 22, [738–738].

- Deegan, C. (2013). The accountant will have a central role in saving the planet really. A reflection on 'green accounting and green eyeshades' twenty years later. *Critical Perspectives on Accounting*, 24, 448–458.
- Deegan, C. (2014). *Financial accounting theory*, 4th ed. Sydney: McGraw Hill Education.
- Deegan, C. (2016). Twenty-five years of social and environmental accounting research within *Critical Perspectives of Accounting: Hits, misses and ways forward*. *Critical Perspectives on Accounting*, In Press, Corrected Proof
- Deegan, C. , & Shelly, M. (2014). Corporate social responsibilities: alternative perspectives about the need to legislate. *Journal of Business Ethics*, 121, 499–526.
- Freedman, M. , & Jaggi, B. (1992). An investigation of the long-run relationship between pollution performance and economic performance: the case of pulp and paper firms. *Critical Perspectives on Accounting*, 3, 315–336.
- Freedman, M. , & Stagliano, A. (2008). Environmental disclosures: electric utilities and phase 2 of the clean air act. *Critical Perspectives on Accounting*, 19, 466– 486.
- Gibson, C. (1996). The problem with reporting pollution allowances: reporting is not the problem. *Critical Perspectives on Accounting*, 7, 655–665.
- Gray, R. (2006). Social, environmental and sustainability reporting and organizational value creation. Whose value? Whose creation? *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 19 (6) , 793–819.
- Gray, R. , & Collison, D. (2002). Can't see the wood for the trees, can't see the trees for the numbers? *Critical Perspectives on Accounting*, 13, 797–836.
- Gray, R. , & Laughlin, R. (2012). It was 20 years ago today. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 25 (2) , 228–255.
- Gray, R. , Walters, D. , Bebbington, J. , & Thompson, I. (1995). The greening of enterprise: an exploration of the (non) role of environmental accounting and environmental accountants in organizational change. *Critical Perspectives on Accounting*, 6, 211–239.
- Grinnell, D. , & Hunt, H. (2002). Gifted pollution allowances: recognising a liability to society. *Critical Perspectives on Accounting*, 13, 211–228
- Islam, M. , & McPhail, K. (2011). Regulating for corporate human rights abuses: the emergence of corporate reporting on the ILO's human rights standards within the global garment manufacturing and retail industry. *Critical Perspectives on Accounting*, 22, 790–810.
- Jones, J. M. (2011). The nature, use and impression management of graphs in social and environmental accounting. *Accounting Forum*, 35, 75–89.
- Joseph, G. (2012). Ambiguous but tethered an accounting basis for sustainability. *Critical Perspectives on Accounting*, 23, 93–106.
- Khoshtinat, M. , & Jafari, M. (2006). Environmental accounting: New approach for sustainable culture. *Hesabdar Journal*. No 172,
- Larringa-Gonzalez, C. , & Bebbington, J. (2001). Accounting change or institutional appropriation? A case study of the implementation of environmental accounting. *Critical Perspectives on Accounting*, 12, 269–292.

- Mahoney, L. , Thorne, L. , Cecil, L. , & La Gore, W. (2013). A research note on standalone corporate social responsibility reports: signalling or greenwashing? *Critical Perspectives on Accounting*, 24, 350–359.
- Makela, H. (2013). On the ideological role of employee reporting. *Critical Perspectives on Accounting*, 24, 360–378.
- Saravanamuthu, K. , & Lehman, C. (2013). Enhancing stakeholder interaction through environmental risk accounts. *Critical Perspectives on Accounting*, 24, 410–437.
- Spence, Husillos, & Correa-Ruiz (2010). Cargo cult science and the death of politics: a critical review of social and environmental accounting research. *Critical Perspectives on Accounting*, 21, 76–78.
- Sutton, S. , & Arnold, V. (1998). Towards a framework for a corporate single audit: meeting financial statement users' needs. *Critical Perspectives on Accounting*, 9, 177–191.
- Thornton, D. B. (2013). Green accounting and green eyeshades: twenty years later. *Critical Perspectives on Accounting*, 24, 474–476
- Wambsganss, J. , & Sanford, B. (1996). The problem with reporting pollution allowances. *Critical Perspectives on Accounting*, 7, 643–652.
- Williams, S. M. (1999). Voluntary Environmental and Social Accounting Disclosure Practices in the Asia-Pacific Region, *the International Journal of Accounting*, 34 (2) , 209-238

A Review of the Social and Environmental Accounting Research in the Past 25 Years

Alireza Javadipour¹

Received: 2017/02/26

Approved: 2017/06/10

Abstract

Companies work within societies and use rare resources, thus they should be accountable for the activities and actions they carry out which have external influences. One of the major issues in the field of social responsibility is the accountability of companies to society and environment surrounding the company. This study provides a reflection on 25 years of social and environmental accounting (SEA) research within critical accounting. It is shown that critical accounting has been a major vehicle for disseminating SEA research with the published research coming from a variety of 'critical', 'middle-of-the-road', and 'managerial' perspectives. A number of topic areas attract attention with the most populated topic area relating to 'new imaginings' of accounting, with useful insights provided in terms of the use of counter, shadow, and dialogic accounts' which reflect multiple voices and perspectives. It is emphasized within the study that SEA researchers need to examine the political foundations of their work. Important issues associated with SEA researchers' role with engagement (both in terms of how they are undertaking their research, as well as where they are disseminating their results), in challenging existing practice, and in fostering a more enlightened and balanced form of education are addressed.

Keywords: Environmental Accounting, Social Accounting, Social Responsibility.

JEL classification: M14